

Scientific Bulletin of Chełm
Section of Pedagogy
No. 1/2021

NAUCZANIE SPOŁECZNE W ŚWIETLE KATOLICKEJ NAUKI
SPOŁECZNEJ I FILOZOFIA SPOŁECZNA JANA PAWŁA II
I FRANCISZKA

SOCIAL SCIENCE FROM THE ASPECT OF CATHOLIC SOCIAL
SCIENCE AND SOCIAL PHILOSOPHY OF JOHN PAUL II
AND FRANCIS

MARTA POWĘSKA

Lingwistyczna Szkoła Wyższa w Warszawie (Poland)

e-mail: poweska.marta@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5833-3882

ALENA NOVOTNÁ

Catholic University in Ruzomberok (Slovakia)

e-mail: novotna.a@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2667-1657

ANNA ŽILOVÁ

Catholic University in Ruzomberok (Slovakia)

e-mail: anna.zilova@ku.sk

ORCID: 0000-0002-9636-5084

ABSTRACT: *The work focuses on the organized and systematic reflection of the science dealing with social reality and the role and position of Christians within, which has been defined as Catholic social science. It also deals with its benefit and relation to social work. The used methods are: analysis of professional and scientific texts, comparison, text exploration, literal quotations, links to and paraphrases of bibliography. Application in the scientific area of social work: The messages of papal teaching and Catholic social teaching are normative, which means that they challenge a modern man as practical and necessary tasks.*

KEY WORDS: *Social science, Catholic science, social philosophy, social work.*

WPROWADZENIE

Kościół od samego początku zajmował stanowisko wobec środowiska, w którym istniał, rozwijał się i głosił Ewangelię. Chrześcijanie w świetle zasad swojej wiary musieli zajmować stanowisko wobec władzy i systemów politycznych. Wypowiadali się w kwestii posiadanych dóbr, niewolnictwa i pracy, wojen w których musieli brać udział i pokoju. Stanowisko Kościoła wobec kwestii społecznej na przestrzeni wieków wypowiedane było okazjonalnie. Dopiero od połowy XIX wieku Kościół usystematyzował swoją naukę, w wyniku coraz poważniejszych wyzwań współczesności. Uporządkowana refleksja, zajmująca się rzeczywistością społeczną a w niej rolą i miejscem chrześcijan, określona została jako Katolicka Nauka Społeczna.

Nauka społeczna Kościoła skierowana jest nie tylko do chrześcijan. Dotyczy wszystkich ludzi „dobrej woli”, a swą troską obejmuje każdego człowieka, zwłaszcza tego, który jest w szczególnej potrzebie i wymaga pomocy i opieki ze strony państwa i społeczeństwa. Posiada dwa wymiary stanowiące integralność: orędzie ewangeliczne i jego wymogi etyczne oraz problemy istniejące w zastanej rzeczywistości społecznej (Wuwer). Trafne określenie miejsca i zadania Katolickiej Nauki Społecznej znaleźć można w encyklice Jana Pawła II *Centesimus annus*: „być w drodze z człowiekiem”.

NAUKA SPOŁECZNA KOŚCIOŁA

Katolicka Nauka Społeczna pojawiła się w tym samym okresie historycznym co tzw. *kwestia społeczna*, która zaistniała w wyniku rozwoju społeczeństw przemysłowych i powstania klasy proletariatu, a także rozszerzających się nurtów umysłowych, zwłaszcza socjalizmu. Postulaty Kościoła w kwestii społecznej stały się dla wielu chrześcijan podstawą działania na rzecz potrzeb socjalnych a tym samym do obszaru znanego dzisiaj jako *praca socjalna*. Kościół ma prawo i obowiązek wypowiadania się na temat określonych sytuacji człowieka w kategorii ocen etycznych. W ten sposób określa swoje nauczanie poprzez analizę zjawisk społecznych, swój stosunek do zaistniałych problemów przez wskazanie kierunków ich właściwego rozwiązania (Jędrasik, 2002, p. 12). Nauka społeczna jest doktryną Kościoła, dlatego, iż to Kościół jest podmiotem ją tworzącym. Jest wyrazem sposobu, w jaki Kościół pojmuje społeczeństwo i staje

wobec jego struktur oraz zachodzących w nim przemian. Przedmiotem nauki społecznej jest człowiek powołany do zbawienia, który przez Chrystusa powierzony został Kościołowi, aby był za niego odpowiedzialny i troszczył się o niego. Stąd też nauka społeczna zobowiązuje się głosić orędzie, ale też ukazywać zagrożenia i zło. Najogólniej zadaniem nauki społecznej Kościoła jest głosić to, co jest najbardziej Kościołowi właściwe: „uniwersalne spojrzenie tak na człowieka, jak i na sprawy ludzkie” (Paweł VI, *Populorum Progressio*, 13) zarówno na płaszczyźnie teoretycznej jak i praktycznej.

Katolicka nauka społeczna powstała z aktualnych potrzeb dziewiętnastowiecznego proletariatu przemysłowego. Ówczesny papież Leon XIII musiał sprostać trudnemu zadaniu. Na skutek dynamicznego rozwoju idei socjalistycznych, które swoim radykalnymi postulatami mobilizowały robotników do walki klas. Pojawiły się postulaty zniesienia własności prywatnej i stworzenia bezklasowego społeczeństwa pod dyktando proletariatu (Schasching, 1991, p. 6). Z drugiej zaś strony Kościół próbował na różny sposób przeciwdziałać trendom socjalistycznej dyktatury proletariatu i wykorzystywania klasy robotniczej do walki politycznej. Próbowano rozpaczliwie poszukiwać alternatywnego wyjścia, na które składać się miało między innymi tworzenie *chrześcijańskich fabryk*, w których w modelowy sposób miałyby być okazywane miłość i chrześcijańska sprawiedliwość, rezygnacja z pożyczenia na procent¹. Powstawały także teoretyczne podstawy naukowej refleksji nad pojęciem gospodarki i społeczeństwa przedindustrialnego. W takiej sytuacji ukazuje się pierwszy i zarazem fundamentalny dokument w kwestii społecznej, encyklika Leona XIII *Rerum novarum* w 1891 roku.

Rerum novarum w zdecydowany sposób przeciwstawiła się społeczno-politycznym żądaniom socjalizmu. Jednocześnie nie uwzględniła propozycji katolickich reformatorów, które miały raczej romantyczny charakter. Leon XIII skierował się w stronę trzech głównych podmiotów, które – jego zdaniem – miały zasadnicze znaczenie. Po pierwsze, zwrócił się do samych robotników. Zaproponował im tworzenie własnych organizacji. Po drugie, państwu wskazał obszar polityki socjalnej i konieczność jej przebudowy w kierunku ochrony

¹ Postulat ten miał być remedium czy alternatywną propozycją na próbę likwidowania własności prywatnej przez socjalistów. Chciano tym samym ograniczyć także rolę kapitału.

środków robotniczych. Trzecim filarem miał być Kościół, który powinien mieć swój polityczno-społeczny udział w życiu społecznym (Schasching, 1991, p. 8). Kierunek działania miał być oparty na dwóch biegunach: 1) miało być głoszenie Ewangelii i ożywianie życia religijnego, 2) działaniem miało być tworzenie zrzeszeń robotniczych, które mogłyby spełniać zadania zarówno religijne jak i społeczne.

Dokument ten odegrał ogromną rolę w historii katolickiej myśli społecznej, będąc nie tylko protestem przeciwko XIX-wiecznym stosunkom między pracą a kapitałem, ale także kamieniem węgielnym współczesnej nauki społecznej Kościoła. Do myśli zawartych w tej encyklice odwoływali się wszyscy późniejsi papieże, z Franciszkiem włącznie. Została nazwana Wielką Kartą (*Magna Charta*) chrześcijańskiego ustroju pracy. Papież przypisał Kościołowi ogromną rolę w rozwiązywaniu problemów socjalnych robotników. Mówiąc o niemal niewolniczym losie świata pracy, na pierwsze miejsce wysunął reformę zasad i sposobu myślenia. Reforma ta miała pierwszeństwo przed reformą społeczną. Papież uważał, że „jeżeli społeczeństwo dzisiejsze ma być uleczone, to stanie się to tylko przez odnowienie życia chrześcijańskiego i instytucji chrześcijaństwa” (Leon XIII, *Rerum novarum*, 22).

Po czterdziestu latach od ukazania się *Rerum novarum* sytuacja na świecie zmieniła się na tyle, iż Kościół musiał na nowo zająć się problematyką socjalną najsłabszych. Załamało się społeczeństwo klasowe. Liberalny kapitalizm dążył do całkowitego przejęcia władzy, wyzyskując robotników. Na zachodzie Europy powstały pierwsze mocne struktury opieki socjalnej, przy jednoczesnym zagrożeniu klasy najuboższych jej zupełną alienacją społeczną. Na wschodzie Europy komuniści pod maską władzy proletariatu terroryzowali całe społeczeństwa i unicestwiali spore grupy społeczne. Radykalny komunizm nawoływał do likwidacji społeczeństwa klasowego i rzeczywiście dosłownie likwidowano obce proletariatu klasy, czego przykładem była sytuacja w Rosji. Także wśród katolików wystąpiły poważne różnice poglądów. Chodziło o kwestie własności, problemu wynagrodzenia a przede wszystkim związków między kręgami kapitalistycznymi a środowiskami kapitalistycznymi (Schasching, 1991, p. 10).

W encyklice *Quadragesimo Anno* z 1931 roku Pius XI stanął przed dwoma problemami. Po pierwsze usiłował usunąć różnice występujące wśród katolików

oraz zażegnać narastające konflikty społeczne. Pius XI bardzo wyraźnie i precyzyjnie sformułował istnienie w prawie naturalnym podstaw prawa własności, uprawnień związków zawodowych oraz socjalnej i politycznej roli państwa (Leon XIII, *Rerum novarum*, 22). Nawiązując do *Rerum novarum*, papież na nowo podkreślił konieczność rozszerzenia działających już katolickich stowarzyszeń i organizacji robotniczych. Miały one być alternatywą na działalność związków zawodowych o marksistowskiej orientacji oraz wywierać wpływ na świadomość robotników w kierunku przewycięzania idei walki klas w społeczeństwach. Papież uznał, że zbudowanie nowej orientacji w myśleniu robotników jest warunkiem powodzenia głównych zadań określonych w encyklice. Oprócz zmiany myślenia, Pius XI widział konieczność udziału Kościoła w rozwiązywaniu problemów społecznych i w reformowaniu instytucji gospodarczych i społecznych. Myśl *Quadragesimo Anno* zdążyła w kierunku stworzenia alternatywy do zastanego porządku społecznego i gospodarczego oraz wobec ideologii marksistowskiej. Papież pisał: „O to przede wszystkim starać się, o to zabiegać powinno państwo i dobry obywatel, aby po zaniechaniu walki przeciwnych sobie klas powstała i rozwijała się zgodna współpraca stanów. Do odnowienia zatem stanów musi się sztuka polityki społecznej przyłożyć” (Pius XI, *Quadragesimo anno*, 81-82). Papież obserwując zmiany społeczne następujące wskutek kapitalizmu i uprzemysłowienia, ocenił, iż problemy, o których pisał Leon XIII nie tylko nie ustąpiły, ale wyraźnie się nasiliły. Nacisk wolnej konkurencji na organizm gospodarczy wzmógł się, bo jak czytamy w *Quadragesimo Anno* „(...) uprzemysłowienie ogarnęło cały świat, a z nim razem także system kapitalistyczny znacznie rozszerzył swój zasięg, kształtując i przenikając warunki gospodarcze i społeczne nawet tych, którzy poza sferą jego się znajdują” (Pius XI, *Quadragesimo anno*, 62). Pius XI wytacza ciężkie oskarżenie przeciw ustrojowi społeczno-gospodarczemu, zwanemu kapitalistycznym. Ocenia ten ustrój podobnie jak i Leon XIII bardzo krytycznie, choć nie negatywnie, nie odrzuca go zasadniczo, ale ostro krytykuje, zwłaszcza te nadużycia, które na jego gruncie wyrosły. Papież poszukuje źródeł niesprawiedliwego podziału dóbr i zaniku sumienia wobec najbiedniejszych. Píše, że „coraz większa ilość ludzi myślała tylko o z bogaceniu się bez oglądania się na środki; stawiając siebie ponad wszystko i wszystkich, bez wyrzutów sumienia krzywdzili ciężko bliźniego. Pierwsi, którzy wstąpili na tę przestronną

drogę, która wiedzie na zatracenie, łatwo znaleźli skutek widocznego powodzenia swego, niezwykłego blasku bogactwa, naśmiewania się ze staroświeckiej sumiennosci innych, bezwzględności w końcu, z jaką zwalczali słabszych współzawodników, wielu naśladowców swej przewrotności” (Pius XI, *Quadragesimo anno*, 81-82). Pius XI konstatuje, iż sytuacja w jakiej znaleźli się najsłabsi jest skutkiem porzucenia moralności chrześcijańskiej i nauki społecznej Kościoła, zwłaszcza zawartej w encyklice Leona XIII *Rerum Novarum*.

Dla nauki społecznej Kościoła bardzo ważnym zagadnieniem jest problem pracy. Poprzez pracę człowiek urzeczywistnia siebie jako osobę, ale także jako istotną część społeczeństwa. Człowiek poprzez pracę nie tylko przeobraża otaczającą go rzeczywistość, ale sam „bardziej się staje człowiekiem”. Kontynuatorem nauczania swych poprzedników był Pius XII. Jego pontyfikat przypadł na okres II wojny światowej i „zimnej wojny”. Jego nauczanie charakteryzuje bardzo personalistyczny charakter. Godność osoby ludzkiej staje się przewodnim tematem nauczania papieża. Wprawdzie nie ogłosił on żadnej encykliki społecznej, lecz w licznych orędziach radiowych², listach pasterskich czy wypowiedziach okolicznościowych bardzo często podejmował kwestię społeczną. Papież nauczał, iż osoba ludzka jest podmiotem, fundamentem i celem wszystkich instytucji społecznych. Akcentował bardziej prawa osoby ludzkiej (podmiotowe prawo naturalne), którego podstawą jest godność osoby ludzkiej niż obiektywne prawo naturalne (normę). W orędziu radiowym z 1942 roku *Con sempre nova freschezza*, nazywanym „kartą praw człowieka”, Pius XII wymienił następujące prawa osoby ludzkiej: prawo do rozwoju, wykształcenia i wychowania religijnego, wolności sumienia i religii, zawierania małżeństwa, pracy, wolnego wyboru zawodu i stanu, używania dóbr. W innych wypowiedziach – prawo do życia, do wyrażania swych opinii, zrzeszania się, dobrego imienia, kultury narodowej i ochrony tych praw przez ustawodawstwa państwowe, humanistyczną strukturę przedsiębiorstwa, ustrój demokratyczny i współpracę międzynarodową (Mazurek, 1993).

² Między innymi z okazji pięćdziesiątej rocznicy ogłoszenia *Rerum Novarum* Leona XIII wygłosił słynne orędzie radiowe *La solennita Della Pentacoste* (01 czerwca 1941r.) czy *Con sempre nova freschezza* (w wigilię Bożego Narodzenia 1942r.). Warto wymienić jeszcze *Oggi, all compiersi* (01.09.1944r.), *Quemadmodum* (01.06.1946r.), *Orędzie Wigilijne* (23.12.1956r.) i inne. (przyj. aut.).

Papież Jan XXIII w swym społecznym nauczaniu podejmuje kontynuację nauczania poprzedników, zwłaszcza Piusa XXII. W opublikowanych dwóch encyklikach społecznych *Mater et Magistra* i *Pacem in terris* święty Jan XXIII rozwija naukę poprzedników. W *Mater et Magistra* (1961) przyznaje pierwszeństwo zasadzie inicjatywy prywatnej, przy równoczesnym wskazaniu na konieczność interwencji państwa opartej na zasadzie pomocniczości. Dobrobyt gospodarczy widzi nie w sumie posiadanych dóbr, lecz w sprawiedliwym ich podziale. Wypowiada się w kwestii zapłaty za pracę, która powinna wynikać z potrzeb rodziny i wydajności pracy, sytuacji gospodarczej przedsiębiorstwa oraz dobra wspólnego państwa i społeczności ogólnoludzkiej. Papież wskazuje na potrzebą humanizacji ustroju przedsiębiorstwa poprzez akcjonariat, realizację prawa do udziału w zyskach i partycypację pracowników w zarządzaniu. Papież w encyklice wskazuje na nową kwestię społeczną jaką była sytuacja rolnictwa. Wskazuje na problemy rolnictwa powstałe wskutek rozwijającego się przemysłu i uprzemysłowienia. Daje konkretne wskazówki, które powinny równoważyć rozwój miast i wsi. Papież wskazuje na dysproporcje między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Podkreśla, iż warunkiem pokoju na świecie jest pomoc bogatszym biednym. Wzywa do braterstwa i tworzenia dobra wspólnego. Przestrzega przed neokolonializmem, dotyka problemów demograficznych i postuluje zmniejszenie wyścigu zbrojeń i współpracę państw.

W drugiej encyklice społecznej *Pacem in terris*, nazwaną katalogiem praw i obowiązków człowieka, Jan XXIII przedstawia prawa i obowiązki człowieka, charakteryzuje współczesny świat: życie polityczne, stosunki międzynarodowe i wzajemne zależności państw i społeczności. Papież wzywa do budowania pokoju w świecie opartego na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności. Nowością encykliki są wyeksponowane prawa osoby do wolności religijnej. Nawoływał do rozbrojenia i wprowadzenia zakazu produkcji broni masowej zagłady.

Następca Jana XXIII, papież Paweł VI, swe nauczanie społeczne zawarł głównie w encyklice *Populorum progressio* (1967 r.) oraz w liście apostolskim *Octogesima adveniens* (1971 r.). W pierwszym dokumencie papież ukazuje kwestię społeczną jako kwestię światową. Papież zainteresował się sprawą rozwoju, szczególnie w krajach trzeciego świata. Była to reakcja na obserwacje poczynione przez papieża podczas pierwszych podróży apostolskich. W encyklice Paweł VI apeluje o godne życie każdego człowieka. Głosił zasadę sprawiedliwości

społecznej. Apeluje nie tylko o materialny ale „całościowy” rozwój człowieka. Krytykował fałszywy stosunek do własności prywatnej, podkreślając, że „własność prywatna nie jest dla nikogo bezwarunkowym i nieograniczonym prawem”. Postulował o przestrzeganie solidarności, pisząc, że „trzeba, aby się człowiek spotykał z człowiekiem, aby narody spotykały się ze sobą jak bracia i siostry, jak dzieci Boga”. Papież widział konieczność pomocy strukturalnej kapitału światowego, którego pomoc ma być „nowym imieniem pokoju”. W drugim dokumencie papież porusza problem sprawiedliwości społecznej. Wśród problemów społecznych wymienia takie jak urbanizacja, która jest powodem alienacji, opowiada się za demokratycznym systemem, w którym podkreśla równość i uczestnictwo w życiu społecznym. Zwraca uwagę na rolę katolickiej nauki społecznej. Określa ją jako społeczno-reformatorską praktykę, która w świetle Ewangelii i doświadczeń historycznych ocenia rzeczywistość społeczną.

NAUCZANIE SPOŁECZNE JANA PAWŁA II

Nauczanie społeczne Jana Pawła II obecne jest w całym, bogatym nauczaniu papieża. Jan Paweł II kwestię społeczną zawiera w trzech encyklikach społecznych, pt.: *Redemptor hominis* (1979), *Laborem exercens* (1981) i *Sollicitudo rei socialis* (1987). Papież w owych dokumentach nawiązuje do nauczania jego poprzedników oraz odwołuje się do dokumentów Soboru Watykańskiego II. Całą problematykę można sprowadzić do pięciu głównych obszarów: podstawowe zasady społeczne, prawa człowieka, praca ludzka, kultura i sprawy międzynarodowe. Nauczanie społeczne Jana Pawła II oscyluje wokół osoby ludzkiej. Jej prymat zajmuje naczelne miejsce w nauce społecznej papieża. Encyklika *Redemptor hominis* dotyczy odkupienia człowieka przez Chrystusa i godności ludzi. Papież dokonuje zmiany akcentu w stosunku do nauczania jego poprzedników. Papież koncentruje się na tym co dokonuje się w pojedynczym człowieku. Centrum zainteresowania jest konkretny człowiek, a nie instytucje czy teorie społeczne. Z tej perspektywy papież wskazuje na cywilizację miłości, gdzie na pierwszym miejscu stawia takie sprawy, jak: modlitwa, relacje w rodzinie i najbliższym otoczeniu, a w dalszej kolejności sprawy społeczne. Jest to papieski sposób na „bycie człowiekiem”. Jan Paweł II mniej zajmuje się rozterkami rozumu, bardziej zaś problemami duszy człowieka. Ta zmiana, która dokonuje się

w samym człowieku jest punktem wyjścia w relacjach interpersonalnych i społecznych.

Encyklika *Laborem exercens* jest prorocką wizją papieża kierującą człowieka ku Bożym planom wobec ludzi i ich życiu we wspólnocie. Mimo iż Encyklika jest filozoficzno-teologiczną refleksją to zawiera wiele odniesień do systemów gospodarczych drugiej połowy XX wieku na świecie. Papież bardzo wyraźnie wskazuje na różnice między społecznym nauczaniem Kościoła a marksizmem. Ponadto papież podkreśla, iż nauczanie społeczne Kościoła u schyłku XIX wieku dotyczyło pracy, kwestii robotniczej tak u schyłku XX wieku nagłym wyzwaniem staje się „kwestia globalna”. Papież podejmuje kwestę pracy, płacy i zabezpieczeń socjalnych. Wprowadza pojęcie *pracodawcy pośredniego*, którym powinno być przede wszystkim państwo. Chodzi tutaj o ochronę podstawowych praw pracowniczych. Papież, podobnie jak poprzednicy, upomina się o te kwestie, nawiązując do dziewięćdziesiątej rocznicy encykliki *Rerum novarum*.

Papież pisząc o „duchowości pracy”, miał na myśli nie tylko chrześcijan, ale wszystkich ludzi dobrej woli. Dlatego w nauczaniu społecznym zaakcentował rolę wielkich światowych religii i szkół etycznych. Uważał, iż mogą one przyczynić się do budowania takiego społeczeństwa, które będzie realizować prawa człowieka i kulturę pracy. Wyrażał sprzeciw wobec wykorzystywaniu robotników, zwłaszcza przez liberalny kapitalizm. Pisał, że „błąd kapitalizmu pierwotnego może powtórzyć się wszędzie tam, gdzie człowiek zostaje potraktowany poniekąd na równi z całym zespołem materialnych środków produkcji, jako narzędzie, a nie jako podmiot i sprawca”. Encyklika *Laborem exercens* podkreśla, że człowiek poprzez pracę nie tylko zmienia przyrodę, ale także urzeczywistnia siebie jako człowieka, a nawet poniekąd „staje się bardziej człowiekiem”. Dzięki temu „dochodzi do głosu pierwszeństwo podmiotowego znaczenia pracy przed przedmiotowym”, to znaczy przed wynikami ekonomicznymi. I dlatego „praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy”.

Nauka społeczna Kościoła nie jest nauką pośrednią lub „trzecią drogą” między liberalnym kapitalizmem a marksistowskim kolektywizmem. Jan Paweł II bardzo wyraźnie podkreślił to w encyklice. Była to papieska ocena rzeczywistości, wyrosła z jego korzeni, czyli spojrzenia na Kościół w świetle nauczania Soboru Watykańskiego II. Papież jeszcze jako kardynał precyzował rolę i zadania nauczania społecznego Kościoła. Zanim został papieżem w jednym

z wywiadów mówił, że nauka społeczna Kościoła nie może być tylko jedną z propozycji czy alternatyw. Później w *Sollicitudo rei socialis* pisał, iż nie jest ona „(...) jakąś możliwą alternatywą innych, nie tak radykalnie przeciwstawnych sobie rozwiązań: stanowi ona kategorię niezależną (...). Jej podstawowym celem jest wyjaśnianie tej rzeczywistości (ludzkiej egzystencji) poprzez badanie jej zgodności czy niezgodności z nauką Ewangelii o człowieku i jego powołaniu doczesnym, a zarazem transcendentnym; zmierza zatem do ukierunkowania chrześcijańskiego postępowania”. W encyklice papież pisze o konieczności ciągłości i odnowie nauczania społecznego Kościoła. Wskazuje na historyzm nauki społecznej Kościoła w tym znaczeniu, iż na jej treści składają się nie tylko wątki ewangeliczne, które są stałe, ale te, które są funkcją czasu. Jan Paweł II przeniósł tę myśl z płaszczyzny filozoficznej na naukę społeczną.

Sollicitudo rei socialis napisana była w dwudziestą rocznicę *Populorum progressio* Pawła VI. Stąd też liczne odniesienia do tego dokumentu, który jest także złożeniem hołdu poprzednikowi. Podobnie jak Paweł VI, papież z goryczą wyrzuca współczesnym grzech egoizmu, nadmiernego zysku i władzy. Zaznacza, iż zjawiska te rujnują relacje społeczne i ekonomiczne. Wzywa „ludzi dobrej woli” do przeciwstawiania się tym tendencjom. Wskazuje na ich skutki, którymi są światowy kryzys ekonomiczny i globalna wojna bez zwycięzców i pokonanych. Przeciwdziałania patologicznym układom międzynarodowym Jan Paweł II wskazuje w encyklice z 1991 roku *Centesimus annus*. Sam tytuł nawiązuje do setnej rocznicy *Rerum Novarum* Leona XIII. Papież w sposób precyzyjny zarówno w pozytywnym jak i krytycznym aspekcie opisuje współczesny demokratyczny kapitalizm z punktu widzenia nauki społecznej Kościoła. Podkreślił wagę wolności ekonomicznej, która jest aspektem ludzkiej wolności. Chrześcijańskie odrzucenie socjalizmu nie oznacza jednocześnie potępienia socjalistów. Papież zauważa, iż ich poglądy w jakimś wymiarze mogą wynikać z dobrych intencji. Zaznacza, że Kościół nie narzuca poglądów politycznych choć wyraźnie wskazuje na prawa bardziej zgodne z zasadami chrześcijańskimi.

Punktem wyjścia społecznego nauczania świętego Jana Pawła II była głęboka wrażliwość na nędzę i ubóstwo człowieka i całych narodów w wymiarze ekonomicznym, społecznym i duchowym. Papież boleje nad rozmiarami rozwarstwień społecznych. Podstawowym postulatem w kwestii społecznej nauczania papieża jest globalna polityka społeczno-ekonomiczna zmierzająca

do zlikwidowania niesprawiedliwego podziału świata na sfery nędzy i dobrobytu. Ważny w tej kwestii jest zarówno porządek gospodarczy i moralny. Nie można ich rozdzielać, gdyż w przeciwnym razie pogłębiać się będzie niesprawiedliwość i polaryzacja świata. Wskazania papieskiego nauczania mają charakter normatywny, co oznacza, iż są wyzwaniem dla współczesnego człowieka jako zadania praktyczne i konieczne.

NAUCZANIE SPOŁECZNE BENEDYKTA XVI I FRANCISZKA

Benedykt XVI przyjmując 8 grudnia 2012 roku uczestników XXVII Zgromadzenia Plenarnego Papieskiej Rady „Iustitia et PAX”, powiedział, że nauczanie społeczne Kościoła powinno być uważane za ważne dla nowej ewangelizacji i jest integralną częścią nauczania Kościoła. Papież podkreślał konieczność przyjęcia Chrystusa i Ewangelii nie tylko w życiu osobistym, ale także w relacjach społecznych. Niesie to za sobą wizję człowieka, jego godności, wolności i relacyjności naznaczoną transcendencją. Papież zauważał aktualne problemy, gdzie „współczesna kultura charakteryzująca się między innymi utylitarystycznym indywidualizmem i technokratycznym ekonomizmem ma tendencje do niedoceniań osoby”. Tymczasem, głosi papież, człowiek ze swej istoty wykracza ponad inne byty i dobra ziemskie, ciesząc się wśród nich prawdziwym prymatem. To czyni go odpowiedzialnym za siebie i całe stworzenie. Papież zaznacza, iż dla chrześcijaństwa praca w tym kontekście jest podstawowym dobrem człowieka, którego celem jest jego personalizacja.

W rocznicę 50-lecia encykliki Jana XXIII *Mater et Magistra*, Benedykt XVI potwierdził kontynuację nauczania społecznego poprzedników. Podkreślał aktualność wizji Kościoła będącego na służbie rodziny ludzkiej za pośrednictwem misji ewangelizacyjnej, w której istotnym elementem jest właśnie doktryna społeczna Kościoła. Najpełniej społeczną misję współczesnego Kościoła papież zawarł w swej encyklice społecznej *Caritas in veritate*. Już na wstępie zaznaczył, iż „(...) miłość jest królewską drogą nauki społecznej Kościoła” i jednocześnie przestrzega, iż „chrześcijaństwo miłości bez prawdy łatwo zamienić na magazyn dobrych uczuć, pożytecznych we współżyciu społecznym, lecz marginalnych”. Papież wskazuje na podstawy właściwego rozwoju. Na pierwszym miejscu obok miłości stawia prawdę. Właściwie miłość i prawda są integralnym tworzywem właściwego ładu społecznego. Papież podkreśla, iż bez prawdy „działalność

społeczna zostaje uzależniona od prywatnych interesów i logiki władzy, prowadząc do dzielenia społeczeństwa”. Benedykt XVI wskazuje na dwa kryteria działalności moralnej: sprawiedliwość i dobro wspólne. Wynikają one z zasady „miłości w prawdzie”.

Encyklika nawiązuje do *Populorum progressio* Pawła VI. Napisana w 40. rocznicę owego dokumentu, została wydana rok później z uwagi na trudności w tłumaczeniu. Nie zmienia to jednak idei nawiązania do nauczania Pawła VI. *Caritas in veritate* ukazuje istotne elementy nauczania społecznego Benedykta XVI i współczesnego Kościoła. Są nimi takie aspekty, jak: przypomnienie przesłania *Populorum progressio*, rozwój ludzki w czasach współczesnych, braterstwo, rozwój ekonomiczny i społeczeństwo obywatelskie, rozwój ludów, prawa i obowiązki, środowisko, współpraca rodziny ludzkiej, rozwój narodów a technika.

Według papieża we współczesnym świecie możliwy jest rozwój oparty na miłości i prawdzie, pod warunkiem zastosowania się do wskazówek dotyczących życia społecznego. Najważniejsze z nich, zdaniem papieża, to: pożywienie i dostęp do wody pitnej jako powszechne prawo wszystkich istot ludzkich, które nie dopuszcza różnic i dyskryminacji; otwarcie na życie znajduje się w centrum prawdziwego rozwoju, a błędem jest uważanie wzrostu ludności za pierwszą przyczynę niedorozwoju; powinność wobec środowiska naturalnego i obowiązek przekazania ziemi nowym pokoleniom w takim stanie, aby również i one mogły godnie ją zamieszkiwać i dalej uprawiać.

Podstawową ideą nauczania społecznego Benedykta XVI było dążenie do udoskonalania świata i osiągnięcie takiej jego postaci, w której nigdy z pola widzenia nie giną dwa jego centralne punkty: Bóg i człowiek. Obecny papież Franciszek główny akcent swego nauczania społecznego kładzie na najuboższych. Ubóstwo, skromność i miłosierdzie stają się motywem przesłania papieskiego. W swoich pismach widzi Kościół jako wspólnotę wszystkich wiernych. Kładzie nacisk na współczucie wobec ubogich. W adhortacji apostolskiej *Ewangelii Gaudium*, Franciszek już na wstępie apeluje, by „(...) wielkie zasady społeczne nie pozostały ogólnymi wskazaniem, które nikogo nie dotyczą. Trzeba wyprowadzić z nich praktyczne wnioski, aby mogły skutecznie wpływać na skomplikowane współczesne sytuacje”. Papież wskazuje na wytyczne swego pontyfikatu, pośród których jedno z głównych zajmuje kwestia społeczna. Najważniejsze to: reforma

Kościół u początku misyjnego wyjścia; pokusy zaangażowanych w duszpasterstwo; Kościół pojmowany jako całość Ludu Bożego, który ewangelizuje; homilia i jej przygotowanie; społeczna integracja ubogich; pokój i dialog społeczny; duchowe motywacje dla misyjnego zaangażowania.

Podsumowując, warto przytoczyć słowa Franciszka, w których zawarta jest istota nauczania społecznego papieża. Franciszek pisze: „Proszę Boga, by rosła liczba polityków do podjęcia autentycznego dialogu ukierunkowanego na skuteczne uzdrowienie głębokich korzeni, a nie zewnętrznych przejawów chorób naszego świata! Polityka, tak oczerniana, jest bardzo wzniosłym powołaniem, jest jedna z najcenniejszych form miłości, ponieważ szuka dobra wspólnego. Musimy się przekonać, że miłość nie jest tylko zasadą relacji w skali mikro: więzi przyjacielskich, rodzinnych, małej grupy ale także w skali makro: stosunków społecznych, ekonomicznych i politycznych. Proszę Pana, by obdarzył nas politykami, którym rzeczywiście leży na sercu dobro społeczeństwa, ludu, życie ubogich”.

Społeczna myśl Kościoła podąża za człowiekiem. Staje w obronie jego człowieczeństwa. To nauka o prawach i obowiązkach poszczególnych członków społeczeństwa wobec wspólnego dobra. Jej fundamentem jest Nowy Testament, który zachęca do zajmowania się człowiekiem głodnym, opuszczonym, słabym, cudzoziemcem, nagim, więźniem...(por. Mt 25, 31-46; Łk 14, 12-14). Kościół przez całe wieki swego istnienia zajmował się tymi sprawami. Wystarczy spojrzeć na nauczanie i działalność Ojców Kościoła, działalność zakonów, świętych i wielu chrześcijan. Człowiek stoi w centrum pracy misyjnej Kościoła. Jest jego drogą. Katolicka nauka społeczna pozostaje w ciągłym rozwoju. Prawda o wyjątkowym miejscu człowieka pośród innych stworzeń, o związku ze Stwórcą i wynikającej z niego godności (por. Rdz 1, 27), a przede wszystkim Chrystusowe przykazanie miłości od samego początku aż po współczesność skłaniają chrześcijan do rewizji swoich postaw i poglądów społecznych i do budowania wspólnoty opartej na zasadach ewangelicznych. I w takiej perspektywie powstawały nowe formy działalności społecznej świata chrześcijańskiego. Jedną z nich jest praca socjalna jako nauka i praktyka współistnienia w świecie współczesnym.

BIBLIOGRAPHY:

- Benedykt XVI, Caritas in veritate.
Franciszek, Ewangelii Gaudium.
Jan Paweł II, Centesimus annus.
Jan Paweł II, Laborem exercens.
Jan Paweł II, Sollicitudo rei socialis.
Jan XXII, Mater et Magistra.
Jan XXII, Pacem in terris.
Jędrasik, K. (2002). *Katolicka Nauka Społeczna – zagadnienia wybrane*,
Warszawa: WSSM.
Leon XIII, Rerum novarum.
Mazurek, F. (1993). Społeczne nauczanie Piusa XII. In: W. Piwowarski (ed.)
Słownik Katolickiej Nauki Społecznej. Warszawa: Instytut Wydawniczy
PAX.
Paweł VI, Octogesima adveniens.
Paweł VI, Populorum progressio.
Pius XI, Quadragesimo anno.
Schasching, J. (1991). *Katolicka nauka społeczna a praca*. Wiedeń.
Wuwer A., *Katolicka Nauka Społeczna – czym jest?*
http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IK/czym_jest_kns [12.04.2021]